

Προσεγγίζοντας τις μοδίστρες του θεάτρου

Η σύντομη αυτή εισήγηση-παρέμβαση αναφέρεται στην ερευνητική ενότητα της ομάδας εργασίας με αντικείμενο τη «Μοδιστρική» που επικεντρώνεται στις μοδίστρες του θεάτρου. Από τις πρώτες συναντήσεις της ομάδας διατυπώθηκε ένα ειδικότερο ενδιαφέρον, εκ μέρους μελών της ομάδας που ασχολούνται με το θέατρο, για τη μελέτη του αντικειμένου της μοδιστρικής και του έργου των μοδιστρών συγκεκριμένα στον χώρο του θεάτρου και των θεαμάτων εν γένει. Πρόκειται για ειδικό αντικείμενο που δεν έχει μελετηθεί μέχρι σήμερα.

Μέσω των συζητήσεων, στην πρώτη φάση συναντήσεων της ομάδας (φθινόπωρο 2005 – φθινόπωρο 2006), διαπιστώθηκε η μεγάλη συγγένεια του τρόπου εργασίας ανάμεσα στις μοδίστρες που εργάζονται στον χώρο της μόδας, και ειδικότερα της υψηλής ραπτικής, και σε εκείνες που απασχολούνται στη θεατρική καλλιτεχνική παραγωγή. Η συγγένεια αυτή αφορά κυρίως τον τρόπο εργασίας σε ό,τι αφορά τα στάδια κατασκευής, την αλληλουχία των εργασιών και τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται. Πιο συγκεκριμένα, τα μέλη της ομάδας παρατήρησαν κοινές πρακτικές μεταξύ υψηλής ραπτικής και θεατρικής μοδιστρικής στις τεχνικές ραφής και διακόσμησης, στην ποικιλία υλικών, αλλά και στη μεθοδολογία και εξειδίκευση των επαγγελματιών που απασχολούνται στα επιμέρους στάδια κατασκευής, από τον σχεδιασμό του πατρόν, την κοπή, τις τεχνικές δοκιμές για την εφαρμογή και την επιμέλεια των λεπτομερειών μέχρι την ολοκλήρωση ενός ενδύματος ή κοστούμιού.

Το κύριο χαρακτηριστικό της εργασίας μιας μοδίστρας του χώρου του θεάτρου/θεάματος είναι ότι ασχολείται με τη δημιουργία αμιγώς χειροποίητων ενδυμάτων που συνήθως ακολουθούν πρωτότυπα και μοναδικά σχέδια. Αυτό το χαρακτηριστικό συνέδεσε και τους δύο τομείς εργασιακής απασχόλησης, τη μόδα και το θέατρο¹. Η αύξηση της παραγωγής έτοιμων ενδυμάτων κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα ώθησε πολλές ράπτριες, που εργάζονταν σε οίκους μόδας ή σε μικρότερα ραφεία παραγωγής ενδυμάτων για κυρίες², να αναζητήσουν απασχόληση σε θέατρα. Πολλές, λοιπόν, θεατρικές μοδίστρες, ενεργές στα τέλη του 20ού και στις αρχές του 21ού αιώνα (περίοδο που υπολογίζεται ειδικά μετά το 1990), εργάστηκαν και προέρχονται από οίκους μόδας, ενώ σπανιότερα σήμερα οι οίκοι μόδας μπορεί να απορροφήσουν μια τεχνίτρια προερχόμενη από τον τομέα του θεάτρου – συνηθέστερα μπορεί να συνεργαστούν μαζί της για μια εξειδικευμένη εργασία. Αντίστοιχα, για την ακρίβεια αντίστροφα, γνωστά ρα-

1. Το παρόν σύντομο κείμενο βασίζεται στην εμπειρία της γράφουσας και σε πρώιμες συζητήσεις των μελών της ομάδας εργασίας «Μοδιστρικής» με ειδικό ενδιαφέρον για τη θεατρική μοδιστρική, κατά το πρώτο έτος διαμόρφωσης των ομάδων εργασίας (2005-2006), καθώς κατά την περίοδο που παρουσιάστηκε με τη μορφή «παρέμβασης» η σχετική έρευνα δεν είχε ακόμη προχωρήσει.

2. Το φαινόμενο παρατηρείται κυρίως σε σχέση με το γυναικείο ένδυμα/κοστούμι.

8 | φεία ανδρικών ενδυμάτων συνεργάζονται συχνά με θέατρα για την κατασκευή ανδρικών κοστούμιών πάνω σε ειδικά σχέδια. Δεν διαπιστώνεται, όμως, φαινόμενο απορρόφησης ανδρών ραπτών από τον χώρο του θεάτρου για μεμονωμένη εργασία αποκλειστικά στο θέατρο. Η θεατρική μοδίστρα αποτελεί τεχνίτρια ειδικευμένη στη ραφή «ειδικού τύπου» ενδύματος. Οι ειδικοί αυτοί τύποι συμπεριλαμβάνουν πρωτίστως το ιστορικό κοστούμι (γνώση κοπής, ραφής και διακόσμησης ιστορικού ενδύματος σε πιστή ή ελεύθερη απόδοση), αλλά και κοστούμια ειδικής κατασκευής για συγκεκριμένα είδη θεάματος, όπως κοστούμια για μπαλέτο (ελαστικά ολόσωμα κοστούμια με απόλυτη εφαρμογή, φούστες μπαλέτου tutu, κ.λπ.).

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της εργασίας της μοδίστρας για το θέατρο, όπου, όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, πρόκειται για δουλειά «στο χέρι», είναι η μεγάλη εξειδίκευση. Ακόμη και σήμερα, στα μεγάλα θεατρικά ραφεία η υπεύθυνη του συνεργείου, η οποία έχει συνήθως και την ευθύνη της κοπής του ενδύματος, κατανέμει την εργασία προς τις υπόλοιπες μοδίστρες ανάλογα με τις ειδικές ικανότητές τους. Αυτό σημαίνει ότι συχνά παρατηρείται να είναι άλλη η ράπτρια που περνάει τα σημάδια από την πρόβα εφαρμογής, άλλη εκείνη που κεντάει τη διακόσμηση, άλλη αυτή που κάνει τα τελειώματα στα «δύσκολα» στριφώματα όταν πρόκειται για ευαίσθητα υφάσματα, συχνά άλλη αυτή που ενώνει τα μανίκια στο κυρίως σώμα, άλλη αυτή που ράβει τα παντελόνια και άλλη εκείνη που κάνει τις βοηθητικές δουλειές (τρυπώματα, κ.ά.). Μια ακόμη ιδιαιτερότητα που παρατηρείται στις μοδίστρες του θεάτρου στην Ελλάδα είναι ότι εργάζονται μέχρι πολύ μεγάλη ηλικία. Αναμένεται ότι, γενικότερα στη μελέτη συνθηκών εργασίας στο επάγγελμα της μοδίστρας, η ομάδα της «Μοδιστρικής» θα συναντήσει παρόμοια παραδείγματα παρά τις δυσκολίες αυτού του επαγγέλματος που απαιτεί πολύωρη ακινησία, σκύψιμο, σταθερότητα στο χέρι και καθαρή όραση. Είναι γεγονός ότι στο επάγγελμα αυτό συχνά δεν υπήρχε πλήρης ασφαλιστική κάλυψη για την τεχνίτρια για ποικίλους λόγους: άλλοτε επρόκειτο για εργασία στο σπίτι, άλλοτε για σύντομα χρονικά διαστήματα απασχόλησης σε έναν φορέα περιστασιακά και χωρίς συνέχεια, ενώ πολλές φορές υπήρχε και αμέλεια εκ μέρους του εργοδότη. Για τους λόγους αυτούς πολλές θεατρικές μοδίστρες δεν συγκέντρωσαν ποτέ τα απαιτούμενα ένσημα που θα τους εξασφάλιζαν δικαίωμα σύνταξης. Ο λόγος που αναφέρεται κάτι τέτοιο είναι για την αιτιολόγηση της ενεργούς παρουσίας πολλών ηλικιωμένων μοδιστρών, ειδικά σε ραφεία κρατικών θεάτρων που προσφέρουν πληρέστερες συνθήκες εργασίας³. Το φαινόμενο αυτό βελτιώνεται με τον ερχομό του 21ου αιώνα. Η μελέτη του επαγγέλματος της μοδίστρας, ειδικότερα στον χώρο του θεάτρου, προσφέρει υλικό για περαιτέρω κοινωνιολογική μελέτη ως έμφυλη αλλά και ταξική εμπειρία.

Με βάση τη μεθοδολογία που σχεδιάστηκε το 2006 από την ερευνητική ομάδα με αντικείμενο τη «Μοδιστρική», στόχος της έρευνας για τις μοδίστρες είναι η καταγραφή του έργου τους γύρω από τέσσερις άξονες: (1) τον κοινωνιολογικό παράγοντα, την ταυτότητα δηλαδή της ράπτριας, (2) την καταγραφή του τύπου και του τρόπου εργασίας, (3) την καταγραφή των μέσων (εργαλείων, τεχνικών, υλικών, κ.λπ.), και (4) την αποτίμηση του τελικού προϊόντος. Οι άξονες αυτοί θα χρησιμοποιηθούν και για την έρευνα στον ειδικό τομέα σχετικά με τις θεατρικές μοδίστρες.

3. Η Εθνική Λυρική Σκηνή, για παράδειγμα, το 2001 απασχολούσε ακόμη στο ραπτικό συνεργείο της κατά μεγάλο ποσοστό μοδίστρες άνω των 65 ετών.

Για την προσέγγιση των θεατρικών μοδιστρών γίνεται καταρχάς έρευνα αναζήτησης μέσω των τόπων εργασίας. Στο στάδιο αυτό έχει γίνει μια καταγραφή τέτοιων τόπων, όπως τα κρατικά θέατρα που διατηρούν ραπτικά εργαστήρια (Εθνικό Θέατρο, Εθνική Λυρική Σκηνή και Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος)⁴, τα Δημοτικά και Περιφερειακά Θέατρα που απασχολούν μοδίστρα (1-2 άτομα κατά περίπτωση, σε επιλεγμένα Δη.Πε.Θε.), τα ιδιωτικά ραφεία-επιχειρήσεις (ανεξάρτητα ή μαζί με ιδιωτικά βεσιτάρια), οι μεμονωμένες μοδίστρες με ειδικευση στο θεατρικό ένδυμα που διατηρούν σχετικές επιχειρήσεις (μόνο στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη όπου υπάρχει μεγαλύτερη θεατρική παραγωγή), καθώς και τα ιδιωτικά ραφεία ενδυμάτων γενικού πελατολογίου που αναλαμβάνουν περιστασιακά και κατασκευή θεατρικών κοστούμιών. Μέσω αυτών των φορέων και ιδιωτών, προσεγγίζονται σταδιακά οι μεγαλύτερες σε ηλικία μοδίστρες και οι μοδίστρες που εργάστηκαν παλιότερα εκεί.

Παράλληλα, υπάρχουν θεατρικές μοδίστρες που εργάζονταν στο σπίτι (είτε έχοντας προσωπική επιχείρηση είτε όχι), καθώς και μοδίστρες που συνεργάστηκαν ανεξάρτητα και για σύντομες χρονικές περιόδους με ιδιωτικά θέατρα, δουλεύοντας πολλές φορές στον χώρο του θεάτρου. Σε αυτές οδηγούμαστε μέσω των θεάτρων, μέσω των κοστούμιών που διασώζονται, κι επίσης μέσω προσωπικών γνωριμιών και προφορικής πληροφορίας. Το ενδιαφέρον εστιάζεται και εδώ στις ηλικιωμένες τεχνίτριες που απασχολήθηκαν στον τομέα του θεάτρου, οι οποίες μπορούν να προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με το παρελθόν και την κατάρτισή τους και ειδικότερα με την απασχόλησή τους στη δημιουργία θεατρικών ενδυμάτων. Έχουν ήδη γίνει οι πρώτες επαφές και συζητήσεις με επιλεγμένες παλιές θεατρικές μοδίστρες. Ταυτόχρονα, προσεγγίζονται και εν ενεργεία νεότερες μοδίστρες από τον ίδιο χώρο. Αυτή η πρώτη καταγραφή μάς επιτρέπει να συντάξουμε έναν κατάλογο προσώπων, ο οποίος πρέπει να συμπληρωθεί ώστε να προχωρήσουμε στη συνέχεια στο επόμενο στάδιο της έρευνας με προσωπικές συνεντεύξεις.

Ανυπομονούμε να ολοκληρωθεί το ερευνητικό έργο ώστε σε μια επόμενη συνάντησή μας να παρουσιαστούν περισσότερα στοιχεία για τις εξειδικευμένες τεχνίτριες του θεατρικού ενδυματος και για τη μελέτη του αντικειμένου της μοδιστρικής στον χώρο του θεάματος. Αυτό θα συμβάλει τόσο στην κατανόηση του έργου των θεατρικών μοδιστρών όσο και στη διερεύνηση και αποτίμηση, μελλοντικά, της συμβολής τους στη θεατρική ενδυματολογία*.

* Το παρόν κείμενο αποτέλεσε την πρώτη παρουσίαση σχετικά με τη μελέτη του έργου των θεατρικών μοδιστρών στην Α΄ Ημερίδα Ενδυμασιολογίας στις 16 Δεκεμβρίου 2006.

Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, η γράφουσα επιμελήθηκε το 2008 την έκθεση «Κοστούμι Χορού και Θεάτρου – Από τον σχεδιασμό στην υλοποίηση» (Παντουβάκη 2008), που παρου-

4. Το 2005-2006, τα ραπτικά συνεργεία της Εθνικής Λυρικής Σκηνής απασχολούσαν τον μεγαλύτερο αριθμό μοδιστρών (περίπου 20 για τη ραφή ενδυμάτων και 4 για τη ραφή καπέλων), ακολουθούμενα από τα ραπτικά συνεργεία του Εθνικού Θεάτρου και του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος, καθώς και από το συνεργείο του Οργανισμού Μεγάλου Μουσικής Αθηνών (το οποίο, στις αρχές της δεκαετίας του 2000, απασχολούσε 4-8 μοδίστρες ανάλογα με τις ανάγκες των παραγωγών, για μεγάλα χρονικά διαστήματα αλλά όχι μόνιμα). Οι πληροφορίες αυτές ανήκουν στην προκαταρκτική έρευνα της γράφουσας και βασίζονται σε επιτόπια μελέτη.

10 | σιάστηκε στη Β΄ Ημερίδα της Ελληνικής Εταιρείας Ενδυμασιολογίας⁵. Στη συνέχεια εκπόνησε μεταδιδακτορική έρευνα με θέμα «Θεατρική ενδυματολογία: Από τον σχεδιασμό στην υλοποίηση – Η εξέλιξη της δημιουργίας θεατρικών κοστούμιών στην Ελλάδα. Υπόεργο 1: Η εξέλιξη της θεατρικής μοδιστρικής στην Εθνική Λυρική Σκηνή (1940-σήμερα)» στο Τμήμα Οικιακής Οικονομίας & Οικολογίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο (2009-2011). Κατά τη διάρκεια αυτής της έρευνας πραγματοποιήθηκαν 26 ολοκληρωμένες συνεντεύξεις με μοδίστρες που εργάστηκαν στην Ε.Λ.Σ. την περίοδο 1998-2012. Τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής είναι υπό έκδοση.

Το 2018 η υπο-ομάδα της ομάδας εργασίας της Ελληνικής Εταιρείας Ενδυμασιολογίας για τη «Μοδιστρική», με αντικείμενο την καταγραφή του έργου των μοδιστρών που δραστηριοποιήθηκαν στο θέατρο, επανεργοποιήθηκε και συναντήθηκε με στόχο τη χαρτογράφηση των εν ζωή θεατρικών μοδιστρών προκειμένου να προχωρήσει η εργασία καταγραφής του έργου τους. Η υπο-ομάδα αυτή αποτελείται από μέλη της Ελληνικής Εταιρείας Ενδυμασιολογίας που είναι σκηνογράφοι-ενδυματολόγοι ή έχουν ενδιαφέρον για τη θεατρική μοδιστρική. Μέσα από αυτή τη συλλογική προσπάθεια, ευελπιστούμε στο μέλλον να ακολουθήσουν νέες μελέτες γύρω από το ειδικό αυτό αντικείμενο.

Βιβλιογραφία

Παντουβάκη, Σ. (2008) (επιμ.), Κοστούμι Χορού και Θεάτρου - Από το σχεδιασμό στην υλοποίηση, Ναύπλιο, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών. Διαθέσιμο: ΕΔΩ

Δρ Σοφία Παντουβάκη
Σκηνογράφος-Ενδυματολόγος
Καθηγήτρια Ενδυματολογίας, Πανεπιστήμιο Άαλτο
sofsceno@gmail.com

5. Βλ. σχετική ανακοίνωση στα Πρακτικά της Β΄ Ημερίδας της Ελληνικής Εταιρείας Ενδυμασιολογίας.